

Лавріненко О. А.

доктор педагогічних наук, професор,
*Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України
м. Київ, Україна*

ТВОРЧІ ПОШУКИ ДОПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У СПАДЩИНІ ІВАНА ЗЯЗЮНА (1938–2014 РР.)

У численних педагогічних працях Івана Зязюна значною мірою обґрунтовується необхідність допрофесійного відбору на вчительську професію. В умовах російсько-української війни роль і місце вчителя в суспільному поступі України надзвичайно зростає. Причому в реаліях сьогодення загострюється проблема усвідомленого вибору педагогічної професії. Варто відзначити, що більшість сучасних дослідників теорії і практики педагогічної освіти допрофесійну підготовку на вчительську професію зовсім ігнорують, вбачаючи в ній «совецький анахронізм», непотрібність і нераціональність такої підготовки. Аналіз системи мотивації сучасних випускників педагогічних вищих закладів освіти дозволяє констатувати, що більшість із них обирали педагогічну професію зовсім неусвідомлено і, як наслідок, після закінчення ЗВО не збираються присвятити своє майбутнє педагогічній діяльності.

Причин тут безліч. Головна – має бути в очільників педагогічної галузі чітке переконання: на вчительську професію повинен відбуватися відбір. Майбутніх учителів треба готувати ще зі школи, добирати тих осіб, які мають здібності й задатки бути вчителем, вихователем, викладачем вищого закладу освіти. Іван

Зязюн, даючи відповідь на необхідність усвідомлення себе в педагогіці, виходив із сутності місця людини в соціумі, зауважуючи: «Місце людини в соціальному житті може бути заданим, приписаним їй волею випадку, народження, обставин. Воно може бути обрано, знайдено, завойовано нею самою за власною волею і свобідному, усвідомленому вибору. У цьому випадку кажуть про вибір суб'єктом позиції в житті, про його особистісне самовизначення. Позиція – це найбільш цілісна характеристика людини як особистості. Особистість – це людина свобідна, самостійна й відповідальна за визначення свого місця в житті, в суспільстві, в культурі. Особистість – це суб'єкт, який вільно самовизначається, виробляє свою позицію в просторі культури і часовому просторі історії» [1].

Для усвідомленого вибору педагогічної професії, на переконання Івана Зязюна, необхідно, щоб майбутній учитель завжди бачив себе суб'єктом, а звідси:

- свобідно свідомо обирає педагогічну професію і найбільш оптимальні шляхи оволодіння нею;
- відбувалася спільна продуктивна дія викладача педагогічного ВЗО і майбутнього педагога, тобто дія, у якій формується рефлексія, стимулюються усвідомлення й вироблення її цілей і смислів;
- у процесі оволодіння педагогічною професією відбувалося становлення індивідуального стилю дії, базованого на усвідомленні своєї унікальності, самоцінності й установка на саморозвиток, самозміну, постійне «самонародження»;
- наскрізною в оволодінні премудростями педагогічної професії має стати творча дія, орієнтована на вироблення кожним студентом усвідомлених планів, прогнозів і сценаріїв своєї професійної життєдіяльності в майбутньому.

Згадуючи, як у 80-ті роки ХХ ст. в Полтавському державному педагогічному інституті імені В. Г. Коро-

ленка зароджувалася дієва система здобуття педагогічної професії, як педагогічний заклад освіти мав навчити бути вчителем, Іван Зязюн писав: «На першій порі моєї ректорської роботи неодноразово доводилося з гіркотою спостерігати подання деканів на виключення студентів з першого-другого курсів, які з дитинства мріяли про професію педагога: їхній психологічний стан засвідчував повний крах сподівань «сіяти добре й вічне». Але жодного випадку підписання наказу про виключення не було. Мій ректорський спротив викликав здивування з боку педагогів, але вони швидко відчували відповідальність за зловживанням байдужістю до студентів, небажанням увійти в тимчасові студентські труднощі, начебто несумісні з їхньою майбутньою професією. В той же час, не раз зустрічаючись з молодими вчителями, я нерідко бачив серед них невдах, озлоблених невдалим вибором педагогічної професії. В роки студентства багато з них передували в учінні, навіть з гордим званням «відмінник». Найжорстокішим переживанням для мене було бачити зламаного життям педагога, який відпрацював багато років, йому вже нікуди піти, і в той же час він не в стані фізично витримувати реалії професійного життя в школі [1].

Вирішення багатьох завдань педагогічної підготовки, дієвість інноваційних методик і технік освіти майбутніх педагогів учений вбачав у створенні істинної системи, власне, допрофесійної підготовки на вчительську професію. Якщо бодай побіжно проаналізувати новаторські підходи Івана Зязюна в цій царині, то можна з упевненістю стверджувати про їх сьогоденну дієвість та актуальність, оскільки основне завдання допрофесійної освіти полягає не в залученні до якоїсь конкретної професії, а в підготовці учнів до професійно-особистісного самовизначення як процесу постійного вибору професії у співвіднесенні своїх

можливостей і бажань із потребами соціокультурного оточення. Як наслідок, розвивається соціально активна особистість, яка поєднує в собі громадянськість, високі моральні якості і готовність до конструктивної суспільно корисної дії - реалізувати свою індивідуальність.

Щодо вирішення завдань допрофесійної підготовки і відбору майбутніх абітурієнтів до педагогічного ВЗО, у Полтавському державному педагогічному інституті імені В. Г. Короленка на досить потужному рівні була організована експериментальна робота зі школярами на етапі допрофесійної освіти. Основною експериментальною базою стали педагогічні групи в «Школах юного педагога». В теоретико-методологічному плані особливість такого експерименту полягала в тому, що допрофесійну підготовку розглядали в контексті професійно-особистісного самовизначення. Організаційною формою цієї роботи стали не окремі педагогічні класи, а педагогічні групи, укомплектовані учнями, починаючи із сьомого по випускні класи. Експеримент проводився в усіх загальноосвітніх школах Полтавської області, які входили в структуру навчально-наукового комплексу кожного з 25 районів Полтавської області і «Університету майбутнього вчителя Полтавського педагогічного інституту імені В. Г. Короленка» [2, с. 267].

Варто відзначити, що творчим колективом теоретиків і практиків Полтавського педагогічного вузу було чітко окреслено мету експериментальної роботи: підготувати випускників до орієнтування у світі педагогічних професій; осмислити школярами основи професійної педагогічної дії як соціальної самореалізації, самоствердження і саморозвитку. Основним результатом підготовки з даної програми пропонувалось усвідомлення випускниками професійно-педагогічної дії й свого місця у ній, формування

психологічної захищеності й активного ставлення до предмета викладання, спостереження за ним у процесі професійної підготовки, тобто стійкий і динамічний професійно-особистісний саморозвиток майбутнього педагога.

Із особистого досвіду (автор статті є випускником «Школи майбутнього вчителя») можна виокремити ряд важливих організаційно-педагогічних моментів:

- зарахування в групу здійснювалось за письмовою заявою учня, із погодженням одного із батьків;
- необхідною була рекомендація вчителя школи обраного за фахом предмета та витяг із рішення педагогічної ради школи;
- за потреби проводилась відбірна співбесіда й тестування для виявлення рівня усвідомленості вибору учнем педагогічної професії [4, с. 264].

Зфзначимо, що в Полтавському державному педагогічному інституті імені В.Г. Короленка наприкінці 80-х років ХХ ст. була створена певна нормативна база допрофесійної педагогічної підготовки, видані методичні рекомендації та рекомендації тим викладачам, які організовували й проводили заняття у «Школі юного педагога». Як приклад можна навести рекомендації для шкільних кураторів «Школи», оскільки пройти курс «Основ педагогіки й педагогічної майстерності» збиралися учні з чотирьох паралельних класів (7-й – 10-й), а, власне, сам курс мав орієнтовне цілеспрямування, для керівництва цією збірною групою наказом директора призначався куратор, перед яким ставилися завдання:

- брати участь у комплектуванні групи, вивчати і складати характеристику групи й кожного учня;
- організувати теоретичні й практичні заняття із запропонованого курсу, розробленого науковцями кафедр педагогіки і психології педагогічного інституту, із повним забезпеченням груп нау-

- ково-практичними посібниками (підручник, хрестоматія, методичні розробки);
- організувати неперервну педагогічну практику учнів групи на базі школи та інших освітніх й виховних закладів;
 - проводити індивідуальну роботу з учнями, здійснювати контроль за їхньою успішністю;
 - взаємодіяти з класними керівниками;
 - організовувати й проводити культурно-просвітницьку роботу з учнями;
 - вести необхідну документацію в «Школі юного педагога».

Така організаційно-педагогічна робота не відбувалася формально. Кращих учнів «Школи» залучали до проведення позакласних заходів, навіть окремих уроків у початковій школі під наглядом і керівництвом учителя, спостерігаючи за здатністю учня до спілкування, за професійними вміннями і навиками саморегуляції власної поведінки, вмінням триматися перед аудиторією тощо.

Навчання в «Школі юного педагога» розпочиналося з 7-го класу. Учні мали здобути певні знання й уміння, особливо важливі для майбутньої педагогічної професії: Варто зазначити, що семикласники розпочинали знайомство зі світом людських професій, навчались виробляти первинні уміння розуміти вимоги професії до людини, умови праці, власні інтереси, схильності й здібності. Відповідно до програми «Школи майбутнього педагога» учням пропонувалося взяти участь у профорієнтаційних рольових іграх, в екскурсіях містом, у зустрічах з випускниками школи, з учнями профільних класів, з учнями, учасниками гурткової роботи різних профілів та інше.

У 8–9-х класах навчання проводилися факультативно із фрагментарним використанням окремих навчально-виховних прийомів і методів, щоб школя-

рі могли спробувати себе в найпростішій педагогічній дії: організації і проведенні ігор, окремих колективних і творчих заходів із дошкільнятами, молодшими школярами і своїми однолітками. Такі форми навчання майбутніх учителів забезпечували в процесі педагогічної дії можливість перевірити стійкість своїх інтересів, схильності та здібності до навчально-виховної роботи.

Для учнів 10-х класів викладався курс «Основи педагогіки і педагогічної майстерності» як предмет за вибором. В результаті його опанування випускники «Школи юного педагога» отримували перші уявлення про педагогіку як цілісний процес людської діяльності і як науку про цю діяльність. При цьому свої уміння учні розвивали як на заняттях, так і в процесі неперервної педагогічної практики в дитячих колективах при проведенні фрагментів уроків під керівництвом учителя-наставника.

Кращі викладачі, професори, доценти інституту приїздили у найвіддаленіші від обласного центру міста і містечка, де при одній із шкіл, за підтримки міського чи районного відділу освіти працювали із учнями «Школи юного педагога», які в майбутньому виявили бажання отримати професію вчителя [4, с. 266].

Така форма організації довузівської підготовки і добору талановитої молоді мала позитивні результати. Ректор Іван Зязюн був глибоко переконаним у тому, що «Шкільна реформа розпочинається з пошуку в загальнодержавному масштабі талановитих учителів. Причому психологи рекомендують робити це вже на ранніх етапах соціалізації особистості, можливо, з 4-го класу школи за спеціальними програмами. І на цей етап радять перенести конкурсну ситуацію, щоб головним інструментом добору стало покликання бути вчителем. Інакше не дотриматися заповіді мудрих: талановитий вчитель повторюється у своїх учнях» [3, с. 14].

Головним і визначальним вступним іспитом до Полтавського педінституту був так званий творчий екзамен, на якому здійснювалася незалежна особистісна характеристика абітурієнта. До складу екзаменаційно-експертної комісії включалися фахівці різних напрямів: декани та їхні заступники, завідувачі кафедр, викладачі-методисти, керівники гуртків художньої самодіяльності та науково-технічної творчості, тренери спортивних секцій та ін. Так, на початку 80-х років ХХ ст. на історичному факультеті ПДІП ім. В. Г. Короленка застосовувалася дієва методика психодіагностики абітурієнта, майбутнього вчителя історії та правознавства, розроблена відомим науковцем у галузі психології, доцентом, завідувачем кафедри психології Володимиром Моргуном, яка передбачала поглиблену співбесіду екзаменаторів із абітурієнтом на предмет виявлення здатності до педагогічної професії, цілісного сприймання особистості кожного вступника. Вона включала в себе такі компоненти:

- просторово-часова орієнтація випускника, яка характеризується співвідношенням орієнтацій на минуле, нинішнє і майбутнє: чи знає випускник школи історію, культуру, минуле свого краю, родовід сім'ї; як давно зробив свій професійний вибір; чи знає перспективи розвитку країни, народної освіти, чи має чіткі життєві і професійні плани;
- потребнісно-вольові переживання абітурієнта, що характеризуються співвідношенням позитивних і негативних, невизначених емоцій і почуттів, найбільш типових для даного випускника у ставленні до інших людей, до самого себе і до роботи: в чому він оптимістичний, характеризується впевненим спокоєм чи байдужістю, як переживає власні успіхи та невдачі, чи буває песимістичним, злим або агресивним;

- професійна спрямованість: успішність із профілюючих дисциплін, трудова кваліфікація і загальна працездатність, участь у профілюючих гуртках, олімпіадах, факультативах, видах праці (лаборант, вихователь, вожатий, інструктор спорту та ін.);
- громадська робота випускника, яка характеризується участю у виборних молодіжних органах, у колективних заходах, уміннях розбиратися в людях, захоплювати їх та вести за собою;
- самодіяльні форми участі абітурієнта, в яких він найбільше виявляв себе в позаурочний час: у яких сферах самодіяльного розвитку він найбільше ерудований; в яких сферах самодіяльності (спорт, мистецтво, технічна творчість) досяг найвищих результатів [2, с. 166].

Отже, організована система допрофесійної підготовки майбутніх учителів, автором і натхненником якої був Іван Зязюн, а безцінний практичний досвід вивчався і впроваджувався впродовж багатьох років, дозволяє зовсім по-іншому подивитися на сутність професійної кваліфікації педагога, що виявляється при вивченні педагогічної позиції, розкривається у професійних і життєвих цілях та відповідно їх мотивах, у способах професійної поведінки та засобах дії згідно зі своїми загальними цілями й задачами.

Література:

1. Зязюн І. А. Неперервний професійний розвиток як саморозвиток і самонародження педагога : Рукопис / І. А. Зязюн // Із фондів музею-садиби академіка І. А. Зязюна у с. Пашківка, Ніжинського району, Чернігівської області.
2. Зязюн І. А. Педагогіка добра : ідеали і реалії : наук.-метод. посіб. / І. А. Зязюн. – К. : МАУП, 2000. – 312 с.
3. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність – мистецтво навчальної дії / І. А. Зязюн // Гуманітарні науки. – 2002. – № 1. – С. 6–14.

4. Лавріненко О. А. Історія педагогічної майстерності : навч. посіб. для суд. педагогічних ВНЗ, аспірантів, учителів / О. А. Лавріненко. – К. : Богданова А. М., 2009. – 328 с.

Маринченко Є. О.,

доктор філософії,
ст. викладач кафедри професійної освіти та
технологій сільськогосподарського виробництва,
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
м. Глухів, Україна

Федорченко М. С.

магістр Глухівського НПУ ім. О. Довженка

ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ВИРОБНИЦТВО ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

На сучасному етапі розвитку української держави виникає гостра потреба створення системи інноваційного розвитку аграрної галузі на основі єдності освіти, науки і виробництва. Неабияку роль у цьому контексті відіграють педагоги професійного навчання, які мають готувати фахівця, здатного розв'язувати пріоритетні завдання сільського господарства і агропромислової галузі, реалізовувати інноваційні проекти, спрямовані на підвищення ефективності та результативності наукового забезпечення розвитку виробництва.

Вважаємо, що сільськогосподарське виробництво – це саме та сфера, у якій можуть бути всесторонньо